

www.humak.fi

Opinnäytetyö

4H-yrittäjyys nuorten työelämätaitoja

edistämässä

4H-yrittäjien kokemukset

Jyvässeudun 4H-yhdistyksen toiminnassa

Kaisa Jokinen

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma
(210 op)

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

Tekijät: Kaisa Jokinen

Opinnäytetyön nimi: 4H-yrittäjyys nuorten työelämätaitoja edistämässä: 4H-yrittäjien kokemukset Jyvässeudun 4H-yhdistyksen toiminnassa

Sivumäärä: 38 ja 2 liitesivua

Työn ohjaaja(t): Tero Lämsä

Työn tilaaja(t): Jyvässeudun 4H-yhdistys ry

Opinnäytetyössäni tutkin Jyvässeudun 4H-yhdistyksen nuorisotoimintaan kuuluvaa 4H-yrittäjyyttä. 4H-yrittäjyyden kohderyhmänä ovat 13-28-vuotiaat nuoret ja toimintaa toteuttavat 4H-yhdistykset eri puolilla Suomea. Toiminta on tarkoitettu nuorille, jotka ovat kiinnostuneita yrittäjyydestä, oman rahan tienämisestä tai työkokemuksen saamisesta. 4H-yrittäjyys mahdollistaa nuorille ohjatun tavan kokeilla yrittäjänä toimimista ja opettaa heille hyödyllisiä työelämätaitoja.

Yhdistyksessä oli tarve yleiselle tutkimukselle 4H-yrittäjyyteen liittyen. Yhdistystä kiinnosti tietää mitä hyötyä toiminnasta nuorille on ollut, ovatko nuoret tyytyväisiä yhdistykseltä saamaansa ohjaukseen ja tukeen ja miten heidän mielestään toimintaa voisi kehittää, jotta se pysyisi mielekkäänä. Näiden lisäksi yhdistys oli kiinnostunut siitä, pitävätkö nuoret oikeaa yrittäjyyttä vaihtoehtona 4H-yrittäjyyden jälkeen ja voisiko heidän mielestään yhdistys tarjota siihen tukea. 4H-yrittäjyys oli aiheena minulle sopiva, sillä olen ollut itsekin toiminnassa mukana ja se on aina kiinnostanut minua.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda esiin toiminnan hyötyjä ja mahdollisuuksia, kehittää toimintaa sekä tukea osaltaan toiminnan markkinointia nuorisotyön kentällä. Työni tutkimusmenetelmänä käytin yksilöhaastatteluita. Haastattelin yhdistyksessä toimivia 4H-yrittäjiä, sillä yhdistyksen toiveena oli nimenomaan kuulla nuorten ajatuksia ja mielipiteitä toiminnasta. Tulokset toivat ilmi, että toiminnasta opitaan paljon erilaisia asioita, ohjaukseen ollaan pääosin tyytyväisiä ja myös oikea yrittäjyys kiinnostaa. Toiminnasta ei kuitenkaan tiedetä tarpeeksi hyvin.

Jyvässeudun 4H-yhdistys pystyy opinnäytetyöni kautta saatujen tulosten ja niistä syntyvien kehittämisideoiden avulla tehdä toiminnastaan vielä parempaa ja hyödyntämään toiminnan markkinoinnissa nuorten kertomia kokemuksia.

Asiasanat: yrittäjyyskasvatus, työelämätaidot, työllistyminen, järjestötoiminta

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Degree Programme in Civic Activities and Youth Work

Author: Kaisa Jokinen

Title: 4H-entrepreneurship in promoting youth work skills: Experiences of 4H-entrepreneurs in Jyvässeutu 4H association

Number of Pages: 38 and 2 attachment pages

Supervisor(s): Tero Lämsä

Subscriber(s): Jyvässeutu 4H Association

In this thesis I studied 4H-entrepreneurship which belongs to youth activities of Jyvässeutu 4H Association. The target group of 4H-entrepreneurship are 13-28 years old youth and it's run by 4H Associations all over Finland. Action is meant to youth that are interested in entrepreneurship, making their own money or getting working experience. 4H-entrepreneurship make possible to youth to try act supervised at entrepreneuring and teach them useful working life skills.

The association was in need of general research at 4H-entrepreneurship. They were interested in knowing what the benefits for the youth have been, are they happy with the guidance and support they have received from the association and how they think the activity could be developed to keep it meaningful. In addition to these, they were interested in whether youth consider entrepreneurship as an alternative to the 4H-entrepreneurship and whether they believe the association could provide support. 4H-entrepreneurship was the subject that was right for me, because I have been myself involved and that it has always interested me.

The aim of the thesis was to highlight the benefits and opportunities of the activity, to develop the activities and to support the marketing of the activities in the field of youth work. As a research method of my work, I used individual interviews. I interviewed 4H-entrepreneurs working in the association, because the association's wish was to hear the thoughts and opinions of the youth about the activity. The results showed that there are a lot of different things to learn about the activities, the guidance is mostly satisfied and the youth was also interested in the right entrepreneurship. However, the activity is not well known.

Through the results of my thesis and the development ideas that come from my thesis, the Jyvässeutu 4H Association can make its operations even better and utilize the experiences of young people in marketing.

Keywords: entrepreneurship, employment, association

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN TARVE JA TAVOITE	7
2.1 Opintäytetyön tarve	7
2.2 Tutkimuksen tavoitteet	8
2.3 Tilaajan esittely	9
3 YRITTÄJYYSKASVATUS NUORISOTYÖSSÄ	10
3.1 Yrittäjyyskasvatus	10
3.2 4H-yrittäjyys	13
3.3 Nuorten osallisuus	15
3.4 Nuorten työelämätaidot	18
4 TYÖN TOTEUTUS	20
4.1 Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä	20
4.2 Haastattelujen toteutus	22
4.3 Aineiston analysointi	24
5 TULOKSET	25
5.1 Toiminta on hyödyllistä, mutta sitä ei tunneta	25
5.2 Ohjaukseen ollaan tyytyväisiä ja oikea yrittäjyys kiinnostaa	26
5.3 Lisää tapaamisia ja nuoria toimintaan	28
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	29
6.1 Tulosten analysointi	29

6.2 Kehittämisideat	32
6.3 Opinnäytetyöprosessin arviointi	33
LÄHTEET	35
LIITTEET	37

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö tutkii Jyvässeudun 4H-yhdistyksen toteuttamaa 4H-yritystoimintaa. 4H-yrittäjyys on tarkoitettu 13–28-vuotiaille nuorille ja toimintaa toteuttavat 4H-yhdistykset eri puolilla Suomea. Toiminnan kautta nuori pääsee tuetusti kokeilemaan millaista on toimia yrittäjänä ja oppimaan hyödyllisiä työelämätaitoja. Se tarjoaa nuorille myös tavan työllistää itsensä esimerkiksi opiskelujen ohella tai kesätyön muodossa. Työn tavoitteena on tuoda näitä 4H-yritystoiminnan tarjoamia hyötyjä esille, kehittää toimintaa ja toimintatapoja sekä saada toimintaa tunnetummaksi nuorisotyön kentällä. Työn tilaajana toimi Jyvässeudun 4H-yhdistys.

Suoritin Jyvässeudun 4H-yhdistyksessä opintojeni viimeistä syventävää harjoittelua, kun sain ajatuksen opinnäytetyön tekemisestä heille. Työn aihe muodostui oman mielenkiintoni sekä yhdistyksen tarpeiden kautta. 4H-yrittäjyys oli minulle entuudestaan tuttua toimintaa, joten tartuin mielelläni tilaisuuteen tutkia sitä opinnäytetyön muodossa. Yhdistys halusi työn avulla kartoittaa, mitä hyötyä toiminnasta on nuorille ollut, ovatko nuoret saaneet tarvittavaa ohjausta, miten toimintaa voisi kehittää ja kiinnostaa oikea yrittäjyys nuoria tulevaisuudessa. Näihin kysymyksiin selvitin vastauksia toiminnassa mukana olevilta 4H-yrittäjiltä.

Opinnäytetyö etenee tietoperustan määrittelyn ja tutkimusmenetelmän valinnan kautta varsinaisten tutkimustuloksien kuvaamiseen ja kehittämideoihin. Tutkimusmenetelmänä käytin yksilöhaastatteluita, koska koin ne parhaana ja luotettavimpana tapana kuulla nimenomaan nuorten mielipiteitä ja ajatuksia toiminnasta. Vaikka toteutin lähes kaikki haastattelut puhelimitse, sain nuorilta kattavia vastauksia kysymyksiini, pystyin keskustelemaan niistä heidän kanssaan ja jakamaan omia kokemuksiani toiminnasta. Tutkimuskysymyksiin liittyen haastattelemanuoret kertoivat, että toiminnasta on ollut heille huomattavasti enemmän hyötyä verrattuna huonoihin puoliin. Hyötyjä ovat työkokemuksen saaminen sekä rohkeuden kasvaminen. Nuoret ovat myös pääosin tyytyväisiä yhdistykseltä saatuun ohjaukseen ja heidän mielestään apua saa aina kuin sitä tarvitsee. Lisäksi oli hienoa kuulla, että kaikki nuoret pitävät oikeaa yrittäjyyttä yhtenä tulevaisuuden työllistymisvaihtoehtona ja 4H-yrittäjyys nähdään hyvänä pohjana sille.

Opinnäytetyöni tulosten perusteella 4H-yritystoiminnan kehittämisessä kannattaisi jatkossa ottaa huomioon 4H-yrittäjien ryhmäyttäminen sekä toiminnan markkinoiminen. Haastattelemani nuoret toivoivat, että yhdistys järjestäisi heille enemmän tapauksia, joissa he voisivat tutustua toisiinsa sekä jakaa kokemuksiaan. Lisäksi toiminnan markkinointiin pitäisi nuorten mielestä panostaa enemmän, jotta se tulisi nuorten keskuudessa sekä nuorisotyössä tunnetummaksi. 4H-yritystoiminta on mielenkiintoinen kokonaisuus, jossa riittää tutkittavaa ja havainnoitavaa tulevaisuudessakin.

2 OPINNÄYTETYÖN TARVE JA TAVOITE

2.1 Opinnäytetyön tarve

Suoritin keväällä 2018 syventävän harjoittelun Jyvässeudun 4H-yhdistyksessä. Yhdistyksessä tuotiin silloin yhtenä opinnäytetyön aiheena esille, että olisi mielenkiintoista jollain tapaa kuulla toiminnassa mukana olevien nuorten ajatuksia. Tämän idean kautta ehdotin opinnäytetyöni aiheeksi 4H-yritystoimintaa, jossa nuoret ovat keskeisessä roolissa. 4H-yrittäjyys tuli itselleni tutuksi, kun opiskelin ammattikoulussa nuoris- ja vapaa-ajanohjaajaksi. Silloin suoritin useamman harjoittelun Laukaan 4H-yhdistyksessä. Harjoitteluiden kautta pääsin mukaan 4H-yrityskurssille, tutustumaan toimintaan ja perustin jopa oman 4H-yrityksen. Oman yrityksen kautta en itse ehtinyt työllistymään, mutta toiminta on aina kiinnostanut minua ja halusin käyttää tämän mahdollisuuden tutkia toimintaa vielä paremmin ja kuulla nimenomaan 4H-yrittäjänä toimivien nuorten ajatuksia siitä.

4H-yrittäjyyteen liittyen yhdistyksessä oli pohdittu millaista ohjausta ja tukea yhdistys voisi tarjota 4H-yrittäjänä toimiville nuorille nykyhetkessä tai heidän mahdollisiin jatkosuunnitelmiinsa liittyen. Jatkosuunnitelmilla yhdistys tarkoittaa lähinnä sitä, jos nuori ei voi enää ikänsä puolesta toimia yrittäjänä tai jos hän tienaa yrityksellään yli sallitun ansiorajan. Tällöin nuoren jatkosuunnitelmana voisi jossain tapauksessa olla oikean yrityksen perustaminen. Onko nuorilla käynyt mielessä oikean yrityksen perustaminen 4H-yrittäjänä toimimisen jälkeen ja voisiko yhdistys heidän mielestään tarjota siihen ohjausta? Yhdistyksessä oli myös huomattu, että 4H-yrittäjiä nähdään har-

voin eikä kaikkien yritysten toiminnasta kuulla juuri mitään kuin vasta yrittäjän palauttamaa toimintakertomusta lukiessa. Pitävätkö nuoret vain itsenäisestä tekemisestä vai pitäisikö yhdistyksen olla nuoriin enemmän yhteydessä?

Toiveena oli kartoittaa tarvetta ja kuulla mielipiteitä nimenomaan 4H-yrittäjinä toimivilta nuorilta. Edellä mainittujen kysymyksien lisäksi yhdistyksessä oli myös tarve yleiselle tutkimukselle 4H-yrittäjyyteen liittyen. Yhdistys oli kiinnostunut kuulemaan toiminnassa olevien nuorten ajatuksia siitä, mitä hyötyä 4H-yrittäjyydestä on heille ollut, mitä he ovat toiminnan kautta oppineet ja millaisia kokemuksia he ovat sen kautta saaneet. Näiden kysymysten kautta yhdistys saisi vastauksia muun muassa toiminnan kehittämiseen sekä markkinointiin liittyen.

Tämä opinnäytetyö oli mielestäni tärkeä tehdä, koska 4H-yrittäjyyteen liittyviä töitä ei juuri ole tehty ja se on kuitenkin Suomen suurimman nuorisjärjestön järjestämää toimintaa nuorille. Siihen nähden toiminnasta mielestäni tiedetään huonosti tai ainakin itse olen näin jälkeinpäin pohtinut, että tietäisinkö toiminnasta jos en olisi päätenyt 4H-yhdistykseen harjoitteluun. Halusin siis opinnäytetyössäni myös selvittää mistä nuoret toiminnasta kuulivat ja millainen kuva heillä on toiminnan tunnettavuudesta yleisesti.

2.2 Tutkimuksen tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda esille mitä mahdollisuuksia 4H-yrittäjyys tarjoaa nuorille, kehittää toimintaa sekä tuoda yleisesti toimintaa esille niille, jotka eivät siitä vielä tiedä. 4H-yrittäjyyden mahdollisuuksia haluan tuoda esille erityisesti nuorten kertomien kokemusten ja ajatusten kautta. Toiminnan kehittämiseen liittyen tavoitteena on tutkia toteutuvatko 4H-yrittäjyydelle asetetut tavoitteet myös nuorten mielestä ja ovatko yhdistyksen nykyiset toimintatavat toimivia vai kaipaisivatko ne päivitystä. Toimintatavoilla tarkoitan esimerkiksi yhdistyksen ja nuorten välistä yhteydenpitoa ja yhdistyksen järjestämiä tapaamisia nuorille. Pyrin myös selvittämään saavatko nuoret tarvittavaa ohjausta yhdistykseltä ja onko heillä mielessään toimintaan liittyviä kehittämisideoita. Mielestäni on myös tärkeää tuoda toimintaa esille kaikille nuorisosalan toimijoille, sillä 4H-yrittäjyys on yksi vaihtoehto nuorelle työllistää itsensä.

Opinnäytetyöni hakee siis vastauksia siihen, että mitä hyötyä 4H-yrittäjyydestä on nuorille ja miten yhdistys voisi toimintaa kehittää. Yhdistyksen toiveena oli erityisesti kuulla ovatko nuoret tyytyväisiä yhdistykseltä saamaansa ohjaukseen ja voisiko yhdistys tarjota tukea, jos nuori haluaa 4H-yrittäjänä toimimisen jälkeen ryhtyä oikeaksi yrittäjäksi. Oma toiveenani oli puolestaan tuoda 4H-yrittäjyyttä opinnäytetyön kautta tunnetummaksi nuorisotyön kentällä. Opinnäytetyöstäni saatujen tulosten avulla yhdistys voi kehittää jo olemassa olevia toimintatapoja tai luoda kokonaan uusia sekä markkinoida toimintaa.

2.3 Tilaajan esittely

Jyvässeudun 4H-yhdistys on yksi Suomen yli kahdestasadasta paikallisyhdistyksestä. Paikallisyhdistykset toimivat Suomen 4H-liiton alla eri puolilla Suomea. Yhdistyksen toimintaa ohjaavat järjestön yhteinen päämäärä, toiminta-ajatus, arvot sekä toimintaperiaatteet. Sääntöjen mukaisesti yhdistyksen tarkoituksena on 4H-nuorisotyön avulla voimistaa nuorten omatoimisuutta, yritteliäisyyttä ja käytännön taitojen hallintaa, tukea nuorten terveitä elämäntapoja, kestävän kehityksen kunnioittamista ja kansainvälistymistä, ehkäistä syrjäytymistä ja edistää nuorten elämänhallintaa ja nuorten sekä heidän perheidensä hyvinvointia. (Jyvässeudun 4H-yhdistys ry 2019; Jyvässeudun 4H-yhdistys ry 2017.)

Yhdistyksen arvoja kansainvälisesti kuvaavat sen nimen mukaan neljä H-kirjaimella alkavaa sanaa: harkinta, harjaannus, hyvyys ja hyvinvointi. Harkinnalla kuvataan ihmisen oman ajattelun kehittämistä, rehellisyyttä sekä oikeuden mukaisuutta. Harjaannuksella tarkoitetaan käytännön- ja kädentaitoja, joihin liittyvät myös yritteliäisyys ja ahkeruus. Hyvyys puolestaan kertoo toisten ihmisten sekä luonnon kunnioittamisesta ja siihen kuuluvat myös suvaitsevaisuus, yhteistyötaidot ja hyvät käytöstavat. Viimeinen arvo hyvinvointi kuvaa ihmisen fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin tasapainoa sekä riittävää aineellista hyvinvointia. (Suomen 4H-liitto 2019.)

Jyvässeudun 4H-yhdistys toteuttaa 4H-järjestön omaa, valtakunnallista yrittäjyyskasvatuksen mallia Kolme askelta työelämään. Ensimmäinen askel kuvaa 4H-kerhotoimintaa, jossa lapset oppivat monipuolisesti elämänhallintaa tukevia käytännön- ja kädentaitoja, ryhmässä toimimista ja vuorovaikutusta. Toinen askel puolestaan kuvaa

kursseja ja valmennuksia, jotka tarjoavat nuorille mahdollisuuksia kehittää työelämä-taitojaan. Kolmas ja samalla viimeinen askel kuvaa 4H-yhdistystä työllistäjänä ja 4H-yritystoimintaa. (Jyvässeudun 4H-yhdistys ry 2017.) Yhdistyksen tarjoama toiminta on kohdennettu 6-28-vuotiaille lapsille ja nuorille. Siihen sisältyvät edellä esitellyn mallin mukaan kerhot, kurssit, leirit, 4H-yrittäjyys, työllistämistoiminta sekä hankkeet. Yhdistyksen toiminta-alueeseen kuuluu Jyväskylä sekä Muurame ja sen toimitilat löytyvät Kansalaistoiminnakeskus Matarasta.

4H-yritystoiminta kuuluu Jyvässeudun 4H-yhdistyksen nuorisotoimintaan. Yhdistys järjestää vuosittain yrityskursseja, joista nuoret saavat hyvän startin 4H-yrittäjänä toimimiseen. Jos kurssia ei ole perustamishetkellä saatavilla, voi yrityksen perustaa myös yhdistyksen toiminnanjohtajan opastuksella. Toiminnassa on tällä hetkellä mukana lähes neljäkymmentä 4H-yrittäjää, jotka tarjoavat yritystensä kautta erilaisia palveluita Jyväskylän alueella. Ohjaus pyritään pitämään nuorille aina saatavilla ja nuoret voivat olla yhteydessä yhdistykseen esimerkiksi soittamalla tai laittamalla viestiä. Ohjaus voi tapahtua puhelimitse tai nuoren kanssa voidaan sopia tapaaminen. Yhdistyksessä toimiville 4H-yrittäjille on myös luotu ryhmäkeskustelu, jossa yhdistyksen toimijat pysyvät tiedottamaan heille ajankohtaisista asioista tai kysymään yrittäjien kuulumisia. Lisäksi yhdistys järjestää satunnaisia tapaamisia yrittäjille, esimerkiksi veroilmoitusten täyttämisen merkeissä.

3 YRITTÄJYYSKASVATUS NUORISOTYÖSSÄ

3.1 Yrittäjyyskasvatus

Yrittäjyyskasvatuksen historia koulumaailmassa alkoi 1980-luvulla. Se nousi kouluissa keskusteluiden puheenaiheeksi, kun mietittiin kuinka kansantaloutta voisi kehittää parempaan suuntaan. Myös vuonna 1987 ilmestyneeseen lakiin oli jo kirjattu ammatillisen koulutuksen yhdeksi tavoitteeksi opiskelijoiden perehdyttäminen yrittäjyyteen. 1990-luvun alussa asioita alettiin viemään eteenpäin ja yrittäjyyskasvatuksen saralla alkoi tapahtumaan. Ensin vuonna 1992 asetettiin toimeen yrittäjyysneuvottelukunta, jonka tehtävänä oli sovittaa yrittäjyys osaksi kaikkien kouluasteiden opetussuunnitelmia. Tämän jälkeen vuonna 1994 yrittäjyyskoulutustoimikunta aloitti toimintansa. Sen tehtävänä oli avustaa opetushallitusta yrittäjyyskoulutuksen edistämisessä. Nämä

toimielimet mahdollistivat sen, että uudet peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten koulutusten opetussuunnitelmat päästiin ottamaan käyttöön syksyllä 1995. Näihin opetussuunnitelmiin oli nyt sisällytetty yrittäjyys omana aihekokonaisuutena. Yliopiston puolelle muutos tapahtui vuotta myöhemmin. Vuonna 2003 yrittäjyyskasvatus ja aktiivinen kansalaisuus päätettiin yhdistää myös yhdeksi aihekokonaisuudeksi. (Ikonen 2006, 13–15.)

On tärkeää, että yrittäjyyskasvatus on ajan saatossa saatu osaksi koulujen opetussuunnitelmia. Näin jo nuoresta saakka opitaan huomaamatta taitoja, kuten omien vahvuuksien hyödyntämistä, rohkeutta ja oma-aloitteisuutta. Nämä taidot voivat osaltaan auttaa nuorta valitsemaan omaa koulutuspolkua ja niistä on hyötyä työelämään siirryttäessä. Yrittäjyys on kuitenkin olennainen osa työelämää normaalin palkkatyön rinnalla ja sen suosio kasvaa vuosi vuodelta, kaikesta siihen liittyvästä vastuusta huolimatta.

Ikonen (2006, 92–93) pohtii kirjassaan, mitä eroa on sitten yrittäjäkasvatuksella ja yrittäjyyskasvatuksella? Yrittäjäkasvatukseen kuuluvat erilaiset yrittäjäkoulutukset ja yrittäjävalmiuksia edistävät toimintatavat. Sen tavoitteena on uusien yritysten perustaminen tai jo olemassa olevan yrityksen kehittäminen. Yrittäjyyskasvatuksessa sen sijaan keskitytään taloudellisen yrittämisen edistämiseen ja sen tehtävänä on edistää aktiivista kansalaisuutta. Yrityskasvatukseen liitetään myös termi sosiaalinen yritteliäisyys, jolla tarkoitetaan yksilön oma-aloitteista toimintaa, jossa yhteisö otetaan huomioon. Sosiaalinen yritteliäisyys voidaan jakaa neljään ryhmään, sivistykselliseen, poliittiseen, taiteelliseen sekä taloudelliseen yritteliäisyyteen. Oma-aloitteisuus voi kuitenkin ilmetä muillakin tavoilla riippuen ihmisen omista kiinnostuksen kohteista. (Ikonen 2006, 92–93.)

4H-yrittäjyydessä tulee hyvin esiin Ikonen mainitsema yksilön oma-aloitteisuus, sillä toiminta lähtee liikkeelle yleensä nuoren omasta kiinnostuksesta toimintaa kohtaan ja halusta saada itselleen töitä. Monesti myös nuorten 4H-yritysten palveluissa näkyvät nuorten omat mielenkiinnonkohteet. Töiden saaminen eli asiakkaiden hankkiminen on myös hyvä esimerkki siitä, että oma-aloitteisuutta tarvitaan, sillä asiakkaat eivät ilmaannu itsestään. Vaikka yhdistys on nuorten tukena 4H-yrittäjyydessä ja tarjoaa tarvittavaa ohjausta, pyrkii se kuitenkin toiminnallaan tekemään nuorista itsenäisiä ja aktiivisia toimijoita.

Ikonen (2006, 103–106) kertoo, että yrittäjyyskasvatus yhdistetään myös kansalaiskasvatukseen ja kuluttajakasvatukseen. Se voidaan sijoittaa samaan ilmiöperheeseen terveystkasvatuksen, mediakasvatuksen tai demokratiakasvatuksen kanssa, sillä nekin pyrkivät vahvistamaan kansalaisten elämänhallintaa ja tukevat samalla toinen toisiaan. Yrittäjyyskasvatuksen keskeisiä sisältöjä ovat muun muassa toimeentulo, talous, yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja ympäristön havainnointi. Jaottelu tuo esille, että yrittäjyys on yksi tapa hankkia tuloja eikä yhteiskunnallisia sekä taloudellisia kysymyksiä voi sivuuttaa vaan ne kuuluvat kokonaisuuteen. Ympäristön havainnoinnilla tarkoitetaan esimerkiksi ongelmiin tarttumista, jotta uusia ideoita ja toimintatapoja voi syntyä. (Ikonen 2006, 103–106.)

Yrittäjyyskasvatuksen sisällöt näkyvät myös 4H-yrittäjyydessä. Työkokemuksen lisäksi toiminta mahdollistaa nuorille oman rahan tienämisen ja nuoret oppivat talouteen liittyviä asioita esimerkiksi yrityksen laskutuksen ja kirjanpidon avulla. Ympäristön havainnointi tulee esille puolestaan siinä, kun nuoret pohtivat yritysideaansa. Yritysidea voi nuoren vahvuuksien lisäksi liittyä johonkin nuoren huomaamaan ongelmaan, johon hän haluaa yrityksensä kautta tarjota ratkaisun. Nuori on voinut esimerkiksi huomata, että hänen asuinpaikkakunnallaan ei tarjota riittävästi apua ikäihmisille, jolloin hän voi yrityksensä kautta vastata kysyntään.

Paakkunaisen (2007, 71–72) mukaan nuoret suhtautuvat yrittäjyyteen vaihtoehtona avoimesti ja yrityksen perustaminen on käynyt monella mielessä. Yrittäjyys jää kuitenkin yleensä ajatuksen tasolle ja vain harvat nuorista perustavat yrityksiä. Syitä tälle ilmiölle voivat olla esimerkiksi liikeidean puuttuminen, rahoitukseen liittyvät kysymykset tai yrittäjyyden sijoittaminen tulevaisuuteen. Voidaan kuitenkin todeta, että nuorten yrittäjyysaktiivisuus sekä yrittäjämysteisyys ovat kasvaneet verrattuna vanhempiin ikäryhmiin. Tutkimuksessa tuotiin myös esille, että nuoret naiset ryhtyvät huomattavasti harvemmin yrittäjiksi miehiin verrattuna. Naiset osaavat kuitenkin kuvata yritysideaansa aktiivisemmin ja tarkemmin kuin miehet, vaikka he eivät väitä suoraan perustavansa yritystä. (Paakkunainen 2007, 71–72, 75.)

Tutkimuksen mukaan iän myötä yritysvalmiudet vähenevät ja into yrityksen perustamiseen laantuu. Into yrittäjyyteen kestää tilastollisesti 25-vuotiaaksi asti, jonka jälkeen se alkaa laskemaan. Yleensä myös ilman tutkintoa olevat nuoret sekä toisen asteen suorittaneet nuoret, pitävät ovea enemmän avoinna yrittäjyydelle kuin korkeamman

koulutuksen suorittaneet nuoret. (Paakkunainen 2007, 75.) Tämän tuloksen kannalta 4H-yrittäjyys on siis yksi hyvä keino kannustaa nuoria yrittäjyyteen ennen innon laantumista, sillä toiminnan voi aloittaa jo 13-vuotiaana. Tähän liittyen toiminnan markkinointiin olisi tärkeä kiinnittää huomiota, jotta kohderyhmään kuuluvat nuoret kuulsivat toiminnasta hyvissä ajoin, jolloin intoa yrittäjyyteen vielä löytyisi.

Yrittäjyyskasvatuksessa täytyy muistaa, että kyse ei ole ainoastaan yrittäjäksi kasvatamisesta vaan kokonaisvaltaisten asenteiden sekä taitojen kehittämisestä. Yrittäjyyskasvatus lisää nuorten rohkeutta ja vastuullisuutta, opettaa tavoitteellista toimimista, auttaa tunnistamaan omia vahvuuksia, lisää kykyä ymmärtää ja hallita riskejä ja edistää työelämätaitoja. Sen tarkoituksena ei ole tehdä kaikista nuorista yrittäjiä vaan kannustaa pitämään yrittäjyyttä vaihtoehtona. Tärkeintä yrittäjyyskasvatuksessa on se, että jokainen nuori löytää paikkansa työelämästä. (YES ry 2019.)

Yrittäjyyskasvatuksen ja 4H-yrittäjyyden tavoitteet ja päämäärät ovat hyvin samanlaiset. 4H-yrittäjäksi ryhtyminen ei myöskään tarkoita automaattisesti sitä, että nuoresta tulee jossain kohtaa oikea yrittäjä, vaan toiminta tarjoaa nuorelle mahdollisuuden kokeilla ohjatusti yrittäjänä toimimista. Omaa yritystä pyörittäessä nuori oppii huomaamattaan yrittäjyyden lisäksi myös työelämätaitoja, kuten vastuullisuutta ja tavoitteellista toimimista. Oppiminen tapahtuu 4H-yrittäjyydessä nimenomaan käytännön tekemisen kautta ja kyse on vapaaehtoisesta harrastustoiminnasta, jota pyritään tarjoamaan nuorille esimerkiksi kesätyövaihtoehtona.

3.2 4H-yrittäjyys

4H-yrittäjyys on harrastustoimintaa 13–28-vuotiaille nuorille. Oman 4H-yrityksen avulla nuori pääsee ohjatusti sekä turvallisesti kokeilemaan millaista on toimia yrittäjänä. Nuori määrittelee itse millaisia palveluita hänen yrityksensä tarjoaa ja kauan hän yrittäjänä toimii. Yrittäjänä voi toimia useamman vuoden tai vain yhden kesän ajan. 4H-yrityksen myynnin tulee olla vuodessa 50–7000 euroa. Nuori voi perustaa 4H-yrityksen oma-aloitteisesti ottamalla yhteyttä lähimpään 4H-yhdistykseen tai osallistumalla yhdistyksen järjestämälle 4H-yrityskurssille. Yrityskurssilla mietitään yhdessä liikeideoita, pyritään tunnistamaan omia vahvuuksia, käydään läpi yrityksen perusta-

misen vaiheita ja tutustutaan 4H-yrittäjälle kuuluviin paperitöihin sekä velvollisuuksiin. Jos yrityskurssia ei ole yhdistyksessä tarjolla, niin asiat voidaan käydä läpi myös toiminnasta vastaavan työntekijän kanssa. Vuonna 2018 eri puolilla Suomea toimi yhteensä 1500 4H-yrittäjää, joiden yritysten liikevaihto oli 1,5 miljoonaa euroa. (Suomen 4H-liitto 2019.)

4H-yrityksen perustaminen lähtee liikkeelle liikeideasta eli siitä, mitä palveluita tai tuotteita yritys tarjoaa. Ideoinnissa kannattaa ottaa huomioon omat taidot ja vahvuudet. Liikeidea voi olla ainut laatuaan tai jo olemassa oleva idea, kuten pihatyöt, siivousapu tai lastenhoito. Kun liikeidea on laadittu, pitää nuoren hankkia itselleen yritysohjaaja ja solmia tämän kanssa ohjaussopimus. Yritysohjaaja voi olla toinen vanhemmista, sukulainen tai muu vapaaehtoinen aikuinen, joka on kiinnostunut nuorten yrittäjyydestä ja on valmis tukemaan nuorta. Seuraavaksi nuori laatii perustamisilmoituksen ja toimittaa sen lähimpään 4H-yhdistykseen. Hyväksytyin perustamisilmoituksen jälkeen nuoren yritystoiminta voi alkaa. Toimintavuoden lopuksi nuori tekee yrityksensä toiminnasta toimintakertomuksen sekä talousraportin. Lisäksi oman yrityksen toiminnan kehittäminen ja arviointi kuuluvat 4H-yrittäjän tehtäviin. (Suomen 4H-liitto 2019.)

4H-yrittäjät voivat tehdä töitä myös ryhmänä. Tässäkin tilanteessa jokainen nuori perustaa oman yrityksen, mutta yritykset voivat tehdä yhteistyötä keskenään. Kaikki 4H-yrittäjät ovat aina 4H-yhdistyksen jäseniä ja sitoutuvat noudattamaan sen toimintaan liittyviä arvoja. Yrittäjänä toimimisesta on myös mahdollisuus saada 7 opintopistettä, joita nuori voi hyödyntää opinnoissaan. Opintopisteiden saaminen edellyttää, että nuori on toiminut 4H-yrittäjänä kalenterivuoden aikana vähintään kolmen kuukauden ajan ja osoittanut saavuttaneensa yrittäjyyden osaamistavoitteet. Jos edellä mainitut asiat toteutuvat, nuori saa opintopisteytetyn todistuksen 4H-yritystoiminnasta. (Suomen 4H-liitto 2019.)

Vuosittain järjestetään Vuoden 4H-yritys – kilpailu, johon voivat halutessaan osallistua kaikki vuoden aikana toiminnassa olleet 4H-yritykset. Kilpailussa on kaksi sarjaa, joista toinen on alle 18-vuotiaille ja toinen yli 18-vuotiaille nuorille. Kilpailussa arvioidaan esimerkiksi yrityksen toimintaa, toimintakertomusta, taloutta sekä ekologi-

suutta. Arvioinnin suorittaa Suomen 4H-liiton kokoama asiantuntijaraati. Molemmissa sarjoissa kolme parasta yritystä palkitaan rahapalkinnoilla ja lisäksi voidaan antaa kunniamainintoja muille yrityksille. (Suomen 4H-liitto 2019.)

3.3 Nuorten osallisuus

Osallisuutta voidaan kuvata monitasoisena kokonaisuutena, johon liittyy vahvasti tunteminen, kuuluminen sekä tekeminen. Se on yksilöllinen tunne tai kokemus yhteisöön tai yhteiskuntaan kuulumisesta ja samalla kiinnittymisestä johonkin esimerkiksi työn tai harrastuksen kautta. Yhteiskunnan tasolla osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin ja osallistumista päätöksentekoprosesseihin. Jokaisen ihmisen henkilökohtaisessa elämässä osallisuuteen puolestaan liitetään identiteettiä sekä elämänhallintataidot. Tärkeänä pidetään omaehtoista toimintaa, vaikuttamista omaa elämää koskeviin asioihin ja vastuun ottamista. Keskeistä kaikessa osallisuudessa on luottamus, sitoutuminen sekä kuulluksi tuleminen. Osallisuuden kautta saatava kuulumisen tunne tekee siitä voiman syrjäytymistä vastaan. (Jämsen & Pyykkönen 2014, 9.)

4H-yrittäjyys on hyvä esimerkki harrastustoiminnasta, joka edistää nuorten osallisuutta tarjoamalla heille mahdollisuuden kiinnittyä toimintaan mukaan ja antaa heille tilaisuuden vaikuttaa toiminnan sisältöön. Nuoret kiinnittyvät toiminnan kautta yhdistyksen jäseniksi ja osaksi 4H-yrittäjistä koostuvaa ryhmää. Toiminta voi myös tarjota nuorille hyvää vastapainoa opiskelulle ja tavan tutustua uusiin ihmisiin tai saada ystäviä. Vaikuttamiseen liittyen yhdistyksessä jopa toivotaan, että nuoret kertoisivat rohkeasti mielipiteitään toiminnasta, jotta toiminta pystyttäisiin pitämään heille aina mielekkäänä ja toiminta olisi nuorten näköistä.

Osallisuus alkaa jo lapsuudesta, jolloin kyse on siitä, kuinka lapsi voi olla toteuttamassa tai arvioimassa hänen edukseen tehtävää työtä. Osallisuuden kokeminen jo varhaisessa vaiheessa elämää vaikuttaa myönteisesti oman identiteetin kehittymiseen ja se on yksi kasvun ja kehityksen perusedellytys. Lapsesta saakka oikeutta osallisuuteen turvaa lainsäädäntö. Osallisuuteen liittyy tiedon saaminen itseä koskevista asioista ja mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitä. Vaikuttaminen ei siis ole mahdollista jos asioista ei saa tietoa eikä osallisuudesta ei voida puhua jos ei ole syntynyt kokemuksia

kuulluksi tulemisesta. Käytännön osallisuuden rakentumista kuvataan kuuden eri osa-alueen avulla: mahdollisuus osallistua ja kieltäytyä, mahdollisuus saada tietoa, vaikuttaminen prosessiin, mahdollisuus omien ajatusten ilmaisuun, tuki omien mielipiteiden ilmaisuun ja mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Mielestäni lasten osallisuuteen liittyvät tavoitteet jatkuvat myös luontevasti nuorten osallisuuden tukemisessa. Toimintatapoja tietenkin muunnellaan ikäryhmälle sopiviksi, mutta toiminnan taustalla oleva päämäärä on sama.

4H-yrittäjyydessä toteutuvat mielestäni edellisessä kappaleessa mainitsemani kuusi osa-aluetta, joihin osallisuus voidaan jakaa. Yhdistys tarjoaa nuorille mahdollisuuden osallistua toimintaan ja oman 4H-yrityksen perustamiseen, mutta se ei ole pakollista kenellekään. Nuori voi osallistua yhdistyksen järjestämälle yrityskurssille, vaikka ei omaa yritystä juuri silloin perustaisi ja osallistuminen yhdistyksen järjestämiin tapaamisiin on myös kaikille 4H-yrittäjille vapaaehtoista. Nuorille lisäksi mahdollistetaan riittävän tiedon saaminen toimintaan liittyen, esimerkiksi viestittämällä heille ajankohtaisista asioista. Vaikuttaminen prosessiin puolestaan näkyy siinä, että nuori saa itse määritellä kauan yrittäjänä toimii, kuinka paljon töitä haluaa tehdä ja miten 4H-yrittäjänä toimimista hyödyntää. Vaikuttamiseen liittyy myös osa alueissa mainittu mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Yhdistys tarjoaa mielestäni nuorille avoimen ja luottamuksellisen ympäristön, jossa heillä on mahdollisuus ilmaista omia ajatuksiaan ja mielipiteitään.

Rauas (2014, 23–27) kertoo teoksessaan nuorisotyölle laaditusta ammattieettisestä ohjeistuksesta, joka sisältää yhteensä seitsemän näkökulmaa työlle ja ammatillisuudelle. Ohjeistus on tarkoitettu nuorisoalan ammattilaisille heidän työnsä tueksi. Se kuvaa vastuuta ja suhtautumistapaa työhön sekä työn tarkoitusta. Yhtenä näkökulmana on nostettu esille, että nuorisotyön yhtenä tehtävänä on vahvistaa nuorten osallisuutta lähiyhteisöissä sekä yhteiskunnassa. Käytännössä nuorisotyö pyrkii edistämään nuorten elinoloja sekä hyvinvointia läsnä olevalla ja toiminnallisella työllä. Läsnä olevalla työllä tarkoitetaan nuorten omaehtoista toimintaa ja sitä, että mahdollistetaan nuorille monipuolista toimintaa. Nuorisotyö ottaa huomioon nuorten tarpeet ja tarjoaa mahdollisuuksia myös pelkkään olemiseen. Osalle nuorista riittää, että heille on vain paikka johon tulla ja jossa heitä kuunnellaan. Osallisuutta edistävällä toiminnalla nuorisotyö ehkäisee myös nuorten syrjäytymistä. Edellä mainittujen asioiden kautta nuorisotyö luo edellytyksiä nuorten osallisuudelle, pelkojen voittamiselle sekä unelmien

saavuttamiselle. (Rauas 2014, 23–27.) Nuorten osallisuuden toteutumista tukee myös nuorisolaki, kuntalaki ja perusopetuslaki ja erilaiset järjestöt ja kehittämishankkeet (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019).

Jyvässeudun 4H-yhdistys noudattaa nuorisotyön toimijana ammattieettistä ohjeistusta omassa toiminnassaan ja siihen kuuluvassa 4H-yrittäjyydessä. Yhdistys pyrkii osaltaan edistämään Jyväskylän alueella asuvien nuorten osallisuutta tarjoamalla heille kohdennettua ja monipuolista toimintaa. Näin yhdistys on mukana ehkäisemässä myös nuorten syrjäytymistä. Myös nuoret osoittavat mielestäni osallisuuttaan lähiyhteisössä tuottamalla monipuolisia palveluita yrityksiensä kautta ihmisten saataville ja tarttumalla ongelmakohtiin. 4H-yrittäjyydessä huomioidaan nuorten tarpeet ottamalla heidän mielipiteensä toiminnassa huomioon ja tarjoamalla heille tukea kun he sitä tarvitsevat. Nuoret pääsevät 4H-yritystoiminnan kautta voittamaan pelkojaan esimerkiksi uusien ihmisten kohtaamiseen tai veroasioiden hoitamisen kautta ja he voivat saavuttaa unelmiaan vaikkapa tienaamalla rahaa kauan haaveilemaansa ulkomaanmatkaa varten.

Erilaisille järjestöille on aina ollut ominaista edistää ja mahdollistaa osallisuutta. Ne koetaan usein erilaisten vähemmistöjen tai ryhmien, kuten nuorten äänien esille tuojana. Järjestöt toimivat kansalaisyhteiskunnan ytimessä, joten kansalaisten osallisuudelle ja vaikuttamiselle on ihanteelliset olosuhteet. Ne myös välittävät eteenpäin jäsentensä tarpeet ja toiveet esimerkiksi yhteiskunnallisiin asioihin liittyen. Järjestöille on tyypillistä tarjota matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja, joihin liitetään vertaistuen saaminen ja vapaaehtoistoiminta. Matalan kynnyksen toiminta usein vetoaa nuoriin, sillä sellaiseen on helpompi osallistua ja testata olisiko toiminta itselle mieleistä. Järjestöjen toiminnan on huomattu olevan Suomessa tärkeämpää kuin missään muualla maailmassa ja toimintaa pidetään myös niin erityisenä, ettei muu sektori voi sitä korvata. (Jämsen & Pyykkönen 2014, 63–65.)

Jämsen ja Pyykkönen (2014, 66) kertovat, että järjestöjen tärkeimmiksi osallisuutta tukeviksi toiminnoiksi nostetaan harrastus- ja virkistystoiminta, vapaaehtoistoiminta, vertaistoiminta sekä tiedonvälitys. 4H-yrittäjyys on hyvä esimerkki matalan kynnyksen toiminnasta. Toimintaa on helppo kokeilla, sillä se ei vaadi sitoutumista vaan yrittäjänä voi toimia haluamansa ajan. Harrastustoiminnan lisäksi 4H-yrittäjyys on myös

mielestäni vertaistoimintaa. Tämä näkyy siinä, että yhdistys pyrki toiminnallaan siihen, että 4H-yrittäjät jakaisivat myös keskenään ajatuksia toiminnasta ja tarjoaisivat toisilleen tarvittaessa apua.

3.4 Nuorten työelämätaidot

Työelämässä pärjääminen edellyttää meiltä jokaiselta yleisiä työtehtävistä riippumattomia taitoja. Nämä työelämätaidot voidaan jakaa kahteen ryhmään: tiedollisiin ja oppimiseen liittyviin taitoihin sekä työyhteisötaitoihin. Tiedollisiin ja oppimiseen liittyviin taitoihin kuuluvat yleissivistys, oppimiskyky, kielitaito ja tiedonhankintaan, soveltamiseen ja arvioimiseen liittyvät taidot. Näitä voidaan kutsua myös työelämän perustaidoiksi, jotka luovat perustan työelämässä toimimiselle. Puolestaan työyhteisötaitoihin kuuluvat vastuullisuus, oikeudenmukaisuus, vuorovaikutteisuus ja oman roolin ja tehtävien tiedostamisen sekä sitoutuminen niihin. (Aarnikoivu 2010, 69–70.) Mielestäni jokainen meistä oppii työelämätaitoja elämänsä varrella omaan tahtiinsa. Oppiminen ei aina ole näkyvää vaan se tapahtuu huomaamattamme uusissa ja erilaisissa arjen tilanteissa sekä ihmisten kanssa toimiessa. Myös 4H-yrittäjyyden tavoitteissa mainitaan, että toiminnan kautta nuoret oppivat yritteliäisyyden lisäksi työelämätaitoja.

Nuoret saavat osan työelämävalmiuksistaan koulutuksen kautta. Koulutukseen sisältyvät työelämätaidot jaetaan kolmeen ryhmään: työelämän perustaitoihin, kansainvälisyyteen liittyviin taitoihin sekä erityisosaamiseen. Työelämän perustaidoilla tarkoitetaan luovaa ongelmanratkaisukykyä, sosiaalisia taitoja ja aktiivisen toimijuuden taitoja. Kansainväliset taidot sisältävät kielitaidon ja erilaisten kulttuurien tuntemisen. Erityisosaaminen puolestaan kuvaa nimensä mukaisesti jonkin alan tai asian erityisosaamista. Koulutuksen kautta nuoret oppivat erityisesti yhteistyö-, vuorovaikutus- sekä viestintätaitoja. Vähiten oppia saadaan talouden osaamiseen liittyen. Nuoret pitävät myös työharjoitteluja ja työssäoppimisjaksoja erittäin tärkeinä keinoina parantaa omia työelämätaitoja. (Penttinen, Punamäki & Ronkainen 2012, 6.) Nyssösen (2016, 10–11) mielestä erityisesti nuorten työelämätaitoihin liittyvä uusin vahvuus on digitaalisuus ja sosiaalisen median hallitseminen, joka tekee heistä verkostoitujia ja nopeita toimijoita muutosten keskellä.

Koulutuksen kautta saatuja työelämätaitoja nuoret voivat luontevasti hyödyntää ja vahvistaa 4H-yrittäjyydessä. 4H-yrittäjyyden kautta voi tulla eteen uusia ja haastavia tilanteita, joissa testataan nuoren ongelmanratkaisukykyä ja taitoa hoitaa tilanteita myös itsenäisesti. Sosiaalisia ja aktiivisen toimijuuden taitoja nuori pystyy hyödyntämään ja oppimaan asiakkaiden löytämisessä sekä heidän kanssa toimiessa. Mielestäni erityisosaaminen näkyy selkeästi 4H-yrittäjyydessä, sillä nuoret ovat miettineet oman yrityksensä palvelut omien vahvuuksiensa ja mielenkiinnonkohteiden kautta. Jokainen 4H-yritys on erilainen ja perustamansa nuoren näköinen. Edellä kerroin myös, että vähiten oppia koulutuksessa nuoret saavat taloudesta. Mielestäni talouden opiskelu mielletään yleensä hankalaksi ja asiat voivat avautua paremmin, kun niiden eteen joutuu käytännön tasolla. 4H-yrittäjyys mahdollistaa nuorille talouden osaamisen kehittymisen käytännössä. Nuoret pääsevät harjoittelemaan yrityksen talouteen liittyviä asioita, kuten laskutusta, kirjanpitoa ja verotusta.

Nykypäivänä monet nuoret tekevät töitä jo opiskelujen ohella. Vuoden 2017 nuorisobarometrin mukaan joka kolmas koululaisista ja opiskelijoista kertoo tekevänsä palkkatöitä. Tähän vaikuttavat eniten taloudelliset syyt, kuten kelan tukien riittämättömyys, sillä kaikki opiskelijat eivät halua turvautua opintolainaan. Toisena syynä nähdään myös kulttuuriin liittyvät kulutustottumukset. (Pekkarinen & Myllyniemi 2017, 82–83.) Vuotta aiemmin julkaistu nuorisobarometri kertoo, että nuoret mieluummin tekevät töitä kuin eläisivät tukien varassa ja moni olisi jopa valmis vaihtamaan asuinpaikkaa työpaikan perässä. Nämä asiat tuovat esille sen, että nuoret arvostavat työntekoa. Melkein kaikki nuorista ovat myös sitä mieltä, että koulutus vaikuttaa positiivisesti työpaikan saamiseen, mutta huoli työpaikan löytämisestä on silti läsnä. Nuorista lähes puolet ovat huolissaan löytävätkö he tulevaisuudessa työpaikan itselleen. Huoli työpaikan löytämisestä on suurempi kuin töissä jaksamisesta ja iän myötä epävarmuus kasvaa. (Myllyniemi 2017, 57–71.)

Mielestäni opiskelujen ohella tehtävä työ tukee osaltaan nuorten työelämätaitojen kehittymistä sekä pitää yllä suhteita työelämään myös opiskelujen aikana. Työ voi antaa nuorille lisäksi hyvää vastapainoa opiskelulle ja vähentää taloudellisia ongelmia. Opiskeluun myönnetyt vähäiset tuet melkein pä pakottavat nuoret tekemään töitä, jotta rahaa jäisi kaikkien menojen jälkeen myös käytettäväksi. 4H-yrittäjyys on hyvä esimerkki opiskelujen ohella tehtävästä työstä, sillä toiminnassa nuori pystyy itse määrit-

telemään työaikansa ja paljonko haluaa töitä yrityksen kautta tehdä. Toiminta on niemenomaan harrastustoimintaa, sillä sen kautta saa tienata vain tietyn verran rahaa vuodessa. 4H-yrittäjyys tarjoaa silti nuorille erittäin hyvän mahdollisuuden tienata ylimääräistä rahaa tukien lisäksi, jolloin taloudelliset ongelmat vähentyvät. Asiakkaiden kautta nuoret pystyvät myös luomaan suhteita työelämään ja verkostoitumaan osaksi sitä. Lisäksi 4H-yrittäjyyden kautta saatu rohkeus, työkokemus ja suhteet työelämään, voivat lieventää nuorten huolta työpaikan löytämisestä tulevaisuudessa.

4 TYÖN TOTEUTUS

4.1 Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä

Valitsin opinnäytetyöni tutkimusmenetelmäksi haastattelun, koska koin sen parhaana menetelmänä kuulla suoraan nuorilta heidän ajatuksiaan ja mielipiteitään 4H-yrittäjyys toiminnasta. Alkuperäisenä ideanani oli toteuttaa yksilöhaastattelujen lisäksi ryhmähaastattelu. Luovuin kuitenkin ryhmähaastattelusta, sillä jo yksilöhaastatteluihin oli haastavaa löytää vapaaehtoisia nuoria ja aikataulu oli tiukka. Kun etsin nuoria haastatteluihin, huomasin myös että nuoret olivat kiireisiä koulun ja harrastuksien vuoksi sekä jotkut asuivat toisella paikkakunnalla. Näiden asioiden takia olisi ollut vaikeaa löytää ryhmähaastattelulle ajankohta, joka olisi sopinut kaikille.

Hirsjärvi ja Hurme (2015, 34–36) toteavat haastattelun olevan yksi suosituimmista aineistonkeruunumodoista, sillä se on sovellettavissa moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelun eduiksi listataan monia asioita kuten se, että haastateltavalle annetaan mahdollisuus kertoa vapaasti mielipiteitään. Haastattelutilanteessa voidaan myös esittää täydentäviä kysymyksiä tai pyytää perusteluja vastauksille, jolloin siitä saadut tiedot syvenevät. Haastatteluihin tavoitetaan yleensä enemmän henkilöitä ja kieltäytyneitä on huomattavasti vähemmän verrattuna esimerkiksi kyselylomakkeisiin. Huonoina puolina nähdään haastateltavien löytäminen, haastatteluista sopiminen ja saadun aineiston litterointi, koska ne vievät aikaa. Haastattelussa ei voida myöskään luvata samanlaista anonyymina pysymistä kuin kyselylomakkeissa. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 34–36.)

Huomasin edellä mainittuja haastattelun etuja ja huonoja puolia myös niitä tehdessä. Mielestäni onnistuin laatimaan kysymyksiä, jotka antoivat nuorille mahdollisuuden

tuoda esille omia ajatuksia ja mielipiteitä niihin liittyen. Haastattelutilanteessa pystyin myös haastattelijana pyytämään nuorilta tarvittaessa perusteluja heidän vastauksilleen, jotta ymmärtäisin heidän näkemyksiään ja saisin riittävästi aineistoa tarkasteltavaksi. Haastattelujen huonoista puolista esille nousi omallakin kohdallani haastateltavien löytäminen. Tämä tuli esille siinä, ettei yhdistyksen kautta löydetty kuin kaksi vapaaehtoista haastateltavaa eivätkä kaikki nuoret vastanneet viesteihini, joiden avulla haastateltavia etsin. Vei siis aikaa ennen kuin löysin tarvittavan määrän nuoria haastatteluihin. Aineiston käsittelyä en nähny itse huonona puolena, sillä en litteroinut haastatteluista aivan täydellisesti kaikkineen huokauksineen, joten sain ne melko nopeasti tehtyä. Aineiston käsittelyn kautta nuoren vastaukset myös hahmottuivat itselle paremmin ja ne saivat ajattelemaan joitain asioita uudella tavalla.

Entä millainen on hyvä haastattelijä? Hyvä haastattelijä osoittaa kiinnostusta haastateltavaa kohtaan kuuntelemalla ja osoittaa myös sen reagoimalla vastauksiin ja olemalla tilanteessa läsnä. Välillä on myös hyvä esittää tietämätöntä ja antaa siten haastateltavalle mahdollisuuden tuoda omaa tietouttaan esille. Lisäksi hyvä haastattelijä kunnioittaa sitä, että haastateltava on varannut kalenteristaan aikaa tutkimukseen osallistumiselle ja kertoo sen haastateltavalle joko haastattelun aluksi tai lopuksi. Kunnioituksella ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että haastattelijä pitäisi olla haastateltavan kanssa samaa mieltä asioista. Hyvä haastattelijä ei arvioi haastateltavan antamia vastauksia, mutta voi pyytää selittämään asioita tarkemmin. Tärkeää on antaa haastateltavalle tilaa ja aikaa, sillä haastattelu voi olla joillekin ainoa mahdollisuus puhua omista asioistaan ja kertoa omia mielipiteitä. Ajan antamiseen liittyy myös hiljaisuuden sietäminen ja kiireen välttäminen. Näin haastateltava saa rauhassa kertoa vastauksensa ja päällekkäin puhumiselta säästyään. (Hyvärinen, Nikander & Ruusu vuori 2017, 25–26.)

Mielestäni onnistuin haastattelijan roolissa melko hyvin, vaikka toteutin tutkimushaastatteluja ensimmäistä kertaa elämässäni. Osoitin nuoria kohtaan kiinnostusta sillä, että jo haastattelun alkuun kerroin kiinnostuksestani kuulla nimenomaan heidän ajatuksiaan 4H-yrittäjyydestä. Reagoin myös heidän vastauksiinsa, pyysin perusteluja ja toin esiin omia mielipiteitäni. Osoitin kiitokseni nuorille haastatteluun suostumisesta viestin välityksellä haastatteluista sovittaessa sekä haastattelujen lopuksi. Haastatteluissa en myöskään arvioinut nuorten vastauksia, vaan annoin heidän vastata

omalla tavallaan ja niin kuin he itse osasivat. Mainitsin kuitenkin haastattelujen loppuksi, että otan heihin yhteyttä jos en ymmärrä mitä he ovat vastauksellaan tarkoittaneet tai tarvitsen siihen liittyen täydennystä. Ajan antamiseen liittyen minulla on haastattelijana kehitettävää. Äänitteitä kuunnellessa huomasin, että välillä kiirehdin liian nopeasti seuraavaan kysymykseen tai hiljaisen hetken kohdalla avasin oman suuni liian aikaisin, jolloin puhuin nuoren päälle. Olisin siis voinut antaa nuorille enemmän aikaa vastausten miettimiseen ja sietää paremmin hiljaisuutta.

4.2 Haastattelujen toteutus

Haastatteluihin aloin etsimään vapaaehtoisia Jyvässeudun 4H-yhdistyksen avustuksella. Yhdistyksen toiminnanjohtaja laittoi 4H-yrittäjien ryhmään viestin, jossa kertoi opinnäytetyöstäni ja kysyi heidän joukostaan vapaaehtoisia haastateltavia. Kukaan ryhmässä ei kuitenkaan vastannut. Toiminnanjohtaja laittoi vielä kahdelle vuoden 4H-yrittäjä kilpailuun päässeelle nuorelle viestiä ja heistä kumpikin suostui haastatteluun. Loppujen haastattelujen osalta päädyimme ratkaisuun, että poimin itse yhdistyksen kotisivuilta yrittäjien yhteystietoja ja laitoin heille yksitellen viestiä. Kerroin viestissä kuka olen, mitä olen tekemässä ja kysyin olisiko nuorella aikaa vastalla kysymyksiini 4H-yrittäjyyteen liittyen. Tämä tuotti lopulta tulosta ja sain lisää nuoria haastateltaviksi. Sovin jokaisen nuoren kanssa sopivan ajankohdan haastattelulle ja samalla myös sen, tehdäänkö haastattelu kasvotusten esimerkiksi jossain kahvilassa vai puhelimitse. Yksi kahdeksasta nuoresta ehti tavata minut, muiden kohdalla puhelinhaastattelu osoittautui helpommaksi tavaksi. Alun perin olisin halunnut ehdottomasti tavata kaikki nuoret kasvotusten, mutta kuten aiemmin sanoin, nuorten kiireisyys ja toisella paikkakunnalla asuminen muodostuivat esteiksi. On hankala sanoa, olisiko aineistoni ollut erilainen jos olisin pystynyt järjestämään kaikki haastattelut tapaamisen muodossa. Mielestäni nuoret kertoivat kattavasti ajatuksiaan kaikkiin esittämiini kysymyksiini myös puhelimitse. Tapaamisten etuna olisi toki ollut nuorten kohtaaminen ja heidän eleiden ja ilmeiden näkeminen. Nuoret olisivat myös nähneet millainen tyyppi heitä haastattelee.

Puhelinhaastattelu on edelleen yksi tapa tehdä tutkimushaastatteluja, vaikka ajatellaan, että internetin kautta tapahtuvat videopuhelut jo olisivat syrjäyttäneet sen. Keskeisiä syitä puhelinhaastattelun valinnalle ovat ihmisten etäisyys toisistaan ja tavoitettavuus. Osalle ihmisistä kasvotusten tehtävään haastatteluun saattaa myös liittyä pelon tunteita, varsinkin jos haastattelijalla on hänelle täysin vieras ihminen. Tällöin puhelinhaastatteluun on matalampi kynnyks, sillä se tarjoaa haastateltavalle enemmän yksityisyyttä. Tästä haastattelumuodosta jäävät kuitenkin puuttumaan sanattomat eleet ja tunteenilmaukset, kuten hymy, pään nyökyttely tai silmien pyörittely. Haastateltavan käyttäytymistä ja tunnetiloja on täten vaikea arvioida. Luottamuksen saavuttaminen puhelinhaastattelussa on myös keskustelua herättävä asia, mutta tutkimukset kuitenkin osoittavat, että se on mahdollista. Sen saavuttamiseen vaaditaan haastattelijalta keskustelemaan otetta eli kommentointia ja omien kokemusten jakamista, kuuntelutaitoja sekä kiinnostuksen osoittamista. Luottamuksen syntyminen on avain avoimempaan ja keskustelemaan haastatteluun. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017, 230–240.)

Oma syyni puhelinhaastattelun valinnalle oli nuorten tavoitettavuus. Koin myös, että sitä käyttämällä sain haastattelut helpommin ja nopeammin järjestettyä. Lisäksi ajattelin, että kynnyks puhelinhaastatteluun olisi nuorille matalampi. Annoin nuorille kuitenkin mahdollisuuden valita tapaamisen ja puhelinhaastattelun väliltä, mutta lähes kaikki valitsivat jälkimmäisen vaihtoehdon. Tarkkoja syitä valinnoille en tiedä, mutta se on voinut olla heille esimerkiksi helpompi vaihtoehto kiireen keskellä. Puhelinhaastatteluiden haaste eli käyttäytymisen ja tunnetilojen arviointi tuli myös minulle esille haastatteluja toteuttaessa sekä äänitteitä kuunnellessa. Mielestäni kuitenkin nuorten kertomat ajatukset olivat tutkimuksessani tärkeämpiä kuin käyttäytyminen haastattelutilanteessa. Pyrin haastatteluissa osoittamaan nuorille luottamusta kommentoimalla heidän vastauksiaan ja jakamalla omia kokemuksiani 4H-yrittäjyydestä.

Haastatteluita varten laadin kysymysrunгон, joka toimi niiden rakenteena ja tukena. Kävin tekemäni kysymykset läpi tilaajan sekä opinnäytetyön ohjaajani kanssa ennen haastatteluita ja muokkasini niitä saamani palautteen perusteella. Kysymysrungon alkuun sisällytin nuoren 4H-yrittäjyydestä liittyviä kysymyksiä ja niistä siirryin varsinaisiin tutkimuskysymyksiin. Haastattelujen alussa kerroin haastateltaville hieman

itsestäni ja mitä olen tekemässä. Näiden lisäksi mainitsin haastatteluiden äänittämisestä ja kysyin jokaiselta siihen luvan. Latasin puhelimeeni sovelluksen, jonka kautta sain myös tekemäni puhelinhaastattelut talteen.

Mielestäni haastatteluista saadut tulokset ovat luotettavia, sillä äänitin jokaisen nuoren vastaukset ja esitin kaikille samat kysymykset. Äänitykset varmistivat, että saan kaiken materiaalin talteen ja pystyin myös jälkeempään kiinnittämään enemmän huomiota nuorten tapaan kertoa asioista. Puhelinhaastatteluiden osalta en tietenkään nähnyt nuorten ilmeitä tai eleitä, mutta haluan uskoa, että nuoret ovat kertoneet minulle rehellisesti mielipiteitään toiminnasta. Nuoret kuitenkin olivat suostuneet haastateltaviksi ja tiesivät mitä aihetta niissä on tarkoitus käsitellä. Mielestäni luotettavaksi tulokset tekevät myös nuorten vastauksista löytyvät yhtäläisyydet.

4.3 Aineiston analysointi

Siirtyminen aineiston keräämisestä aineiston analysointiin nähdään usein hankalana ja siihen liittyy paljon epävarmuutta. Siirtymää voi helpottaa aloittamalla alustavien analysointien tekemistä jo aineistonkeruuvaiheessa. Aineiston sisältöön liittyen ei pidä muodostaa itselleen valmiita ennakkokäsityksiä vaan lukea sitä asenteella, joka sallii uudet näkökulmat ja kysymykset. Aineisto ei puhu eikä anna valmiita vastauksia, vaan tutkijan on itse tulkittava sitä ja esitettävä kysymyksiä, joiden avulla vastaukset löytyvät. Yksi tapa haastattelujen analysointiin on litterointi eli tekstiksi kirjoittaminen. Kun haastattelut kirjoitetaan tekstin muotoon, niistä saadaan aikaan selkeämpi kokonaisuus, jota tarkastella. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2010, 8-12.)

Litteroinnin tarkkuus riippuu siitä, mitä haastattelussa halutaan tutkia. Jos tutkitaan haastattelusta saatuja vastauksia ja sisältöä, ei litteroinnin tarvitse olla niin yksityiskohtaista kuin esimerkiksi silloin jos tutkitaan haastatteluvuorovaikutusta. Litterointia voidaan tarkentaa aineiston analysoinnin ohella, mutta äänitettä ei saada koskaan täysin avattua tekstin muotoon. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2010, 10.) Tein aineiston keräämistä ja analysointia osittain päällekkäin, joka helpotti aineiston analysointiin siirtymistä. Epävarmuutta liittyi siihen, kuinka löydän vastauksia tutkimuskysymyksiini ja onko aineisto tarpeeksi kattava. Litterointi oli minulle hyvä tapa kuuntelun ja kirjoittamisen avulla hahmottaa aineistoa ja tulkita vastauksia.

Analysoin tekemäni haastattelut yksi kerrallaan. Kuuntelin ensimmäisellä kerralla äänitteen kokonaisuudessaan läpi ja toisella kuuntelukerralla vasta tauotin äänitettä ja kirjoitin nuoren antamat vastaukset sanasta sanaan ylös. Kolmannella kerralla varmistin, että olin kirjoittanut kaiken ylös ja myös oikealla tavalla. Jokaisesta haastattelusta tein oman tiedostonsa. Kun kaikki haastattelut oli tehty ja kirjoitettu auki, aloin tekemään omaksi tiedostokseen yhteenvetoa haastatteluista saaduista vastauksista. Yhteenvetoon tiivistin nuorten antamia vastauksia sekä pyrin löytämään niistä yhtäläisyyksiä.

5 TULOKSET

Tässä luvussa kerron millaisia tuloksia haastattelujen kautta sain ja seuraavassa luvussa tuon esiin tarkemmin näistä syntyviä johtopäätöksiä, omia mielipiteitäni ja kehittämisideoita yhdistykselle. Haastattelin tutkimukseeni liittyen kahdeksaa 4H-yrittäjää. Yhden nuoren kanssa tapasimme paikallisessa kahvilassa ja seitsemän haastattelua tein puhelimitse.

5.1 Toiminta on hyödyllistä, mutta sitä ei tunneta

Haastatteleman 4H-yrittäjät olivat 16–25-vuotiaita ja he olivat olleet toiminnassa mukana 2-4 vuotta. Heidän yrityksiensä palvelutarjonta paljastui todella monipuoliseksi. Palveluihin kuului muun muassa pihatyöt, lasten- ja eläintenhoito, siivous, valmentaminen sekä kauneudenhoito. Suurin osa nuorista oli kuullut 4H-yrittäjyys toiminnasta 4H-yrittäjänä toimivalta nuorelta. Loput olivat puolestaan kuulleet toiminnasta oman vanhempansa tai 4H-yhdistyksen kautta. Kaikki nuorista olivat myös sitä mieltä, että 4H-yrittäjyydestä ei yleisesti tiedetä ja sitä pitäisi tuoda enemmän esille. Joidenkin mielestä toiminnasta tiedetään paremmin kuin ennen, mutta silti useasti joudutaan tilanteeseen missä toiselle osapuolelle täytyy selittää mitä 4H-yrittäjyys on. Yksi nuorista kuitenkin pohti sitä, että jos toiminta olisi tunnettua, olisiko yrittäjiä liikaa eikä kaikille riittäisi asiakkaita.

”Siis mulla ei ollu harmainta aavistustakaan mistään 4H-yrittäjyydestä ennen kun mä sit kuulin siltä asiakkaalta, niin sillain tuli just semmonen olo, et no hitsi miks mää en tajunnu vaikka just sillon 15-vuotiaana.” (Nuori 22v).

4H-yrittäjiksi nuoret olivat ryhtyneet monista eri syistä. Osa oli tarvinnut kesätyön itselleen, osa oli halunnut tehdä omasta harrastuksestaan tai mielenkiinnonkohteestaan työn ja osaa taas oli kiinnostanut tutustua yrittäjyysmaailmaan. Nuoret kertoivat opineensa yrittäjänä toimimisesta paljon erilaisia asioita, kuten yrittäjyyteen liittyvää kirjanpitoa, markkinointia sekä laskutusta. Lisäksi omat henkilökohtaiset taidot ja niihin yhdistettävät työelämätaidot olivat toiminnan kautta kehittyneet. Näihin taitoihin liittyen nuoret mainitsivat muun muassa vastuullisuuden, itsevarmuuden, aikataulutuksen ja pitkäjänteisyyden.

Haastatteluista nousi myös esille se, että nuorten mielestä 4H-yrittäjänä toimimisesta on ollut huomattavasti enemmän hyötyä verrattuna toiminnan huonoihin puoliin. Hyötynä suurin osa nuorista näkee työkokemuksen saamisen ja oman rohkeuden kasvamisen. 4H-yrittäjyys on tarjonnut nuorille myös mahdollisuuden kokeilla uusia asioita ja opetella toimimaan erilaisten ihmisten kanssa asiakaspalvelutilanteissa. Asiakaskontaktien ja yrityksen toiminnan kautta nuoret ovat päässeet myös verkostoitumaan osaksi työelämää ja saaneet itselleen tunnettavuutta. Huonoja puolia suurin osa nuorista ei osannut sanoa, mutta muutamia tuli ilmi. Näitä olivat oletus siitä, että 4H-yritys on nuoren päätoimista työtä, asiakkaiden löytäminen, huono asiakaskokemus ja se ettei ole selkeää työaikaa.

”Monenlaista siihen yrittäjyyteen liittyvää ja sit on kyllä semmonen itsevarmempi ja niin kun rohkeempi toimimaan erilaisten ihmisten kanssa.” (Nuori 16v).

5.2 Ohjaukseen ollaan tyytyväisiä ja oikea yrittäjyys kiinnostaa

Haastateltavat 4H-yrittäjät olivat pääosin tyytyväisiä Jyväskylän 4H-yhdistykseltä saamaansa tukeen ja ohjaukseen. Yksi huono kokemus liittyi siihen, ettei yrityksen perustamisvaiheessa yhdistyksen työntekijöihin saanut yhteyttä, jolloin ohjausta ei

myöskään saatu. Myös avun tarve nuorten keskuudessa vaihtelee ja toiset nuorista ottavat yhdistykseen herkemmin yhteyttä kuin toiset. Nuoret kuitenkin kokevat, että apua saa aina kun sitä tarvitsee joko puhelimitse tai sovitun tapaamisen muodossa ja yhdistyksessä ollaan aidosti kiinnostuneita heidän asioistaan. Myös tapaamisia tarjotaan haastateltavien mielestä hyvin, esimerkiksi veroilmoituksen täyttämiseen liittyvä tapaaminen koetaan toimivaksi tavaksi. Lisäksi osa nuorista kertoi saavansa tarvittavaa apua omilta vanhemmiltaan, joten yhdistyksen tarjoamalle ohjaukselle ei ole ollut käyttöä. Nuoret olivat siis tyytyväisiä myös lähipiiriltään, kuten perheeltään ja ystävil-tään saamaan tukeen. Lähipiiri on tuonut yrityksille asiakkaita ja arvostanut nuorten yritteliäisyyttä.

”Kyllä on tosi hyvin. Varsinkin kun tossa isoin homma sit varmaan tai vaikein homma on täyttää niitä verolomakkeita aina vuosittain, niin niihin on saanu tosi hyvin apua ja niin kun on aina semmonen veropitsa juttu missä pääsee täyttää niitä yhdessä niitten 4H-yhdistyksen tyyppien kaa niin se on ollu tosi hyvä.” (Nuori 20v).

Kyselin myös haastatteluissa tulevaisuuteen liittyen siitä, onko oikean yrityksen perustaminen 4H-yrittäjyyden jälkeen käynyt mielessä. Jokainen nuori vastasi tähän myöntävästi eikä kukaan ollut sulkenut tätä vaihtoehtoa pois. Nuoret kokevat, että oikean yrityksen perustamiseen olisi enemmän rohkeutta ja uskallusta, kun yrittäjyyttä on harjoitellut 4H-yrityksen avulla. He eivät kuitenkaan osaa oikein sanoa, voisiko 4H-yhdistys tarjota oikean yrityksen perustamiseen tukea ja millaista tämä tuki olisi. Osa nuorista pitää ideaa hyvänä, sillä apuna olisivat valmiiksi tutut ihmiset ja kynnyks okeaan yrittäjyyteen siirtymiseen pienuisi. Näiden nuorten mielestä esimerkiksi jatkokurssi voisi olla yksi tapa saada lisää eväitä yrittäjyydestä.

”Kyllä se on sillein mielessä ohi mennen käyny, mut en tiiä tuunko koskaan siihen päätyämään mut en oo sulkenu sitä pois ja antaahan toi hyvää kuvaa yrittämisestä että se siinä on kyllä plussaa.” (Nuori 20v).

5.3 Lisää tapaamisia ja nuoria toimintaan

Haastattelun loppuun kartoitin nuorilta kehittämisideoita 4H-yrittäjyyteen liittyen. Kehittämisideoista nousi selkeinten esiin, 4H-yrittäjien tapaamiset ja toiminnan markkinointi. Nuoret halusivat yhdistyksen järjestävän heille enemmän tapaamisia tai yhteisiä tapahtumia, joissa he voisivat tutustua toisiinsa paremmin, jakaa toiminnasta saatuja kokemuksia ja kehittää näin yhteishenkeään. Nuoret kuitenkin tiedostavat itsekkin, että tapaamisiin saadaan yleensä paikalle vain murto-osa yrittäjistä. Pitäisi siis löytää keino, jolla paikalle saataisiin enemmän yrittäjiä. Yksi nuorista toi myös esille, että toiminnasta ei saisi tehdä liian totista ja tapaamisetkin olisi hyvä pitää vapaaehtoisina.

”Tapaamisia on joo jonkun verran, mut sit taas se et ei niissä käy oikein porukkaa et sais jotenkin silleen järkättyä et ihmisii tulis enemmän mut en mä sit tiiä et pitäskö sen olla vaan joku yrittäjien virkistysilta.” (Nuori 25v).

Toisena oleellisimpana kehittämiskohtana nuoret näkivät 4H-yrittäjyys toiminnan markkinoinnin, jota voisi heidän mielestään tehdä kouluvierailujen muodossa. Kehittämisideoiden ohella kysyin nuorilta heidän mielipidettään 4H-yrityskurssin sisällöstä. Yksi nuorista koki, että yrityskurssi oli hänelle hieman vaikea ja toinen kertoi toivoneensa hieman kattavampaa sisältöä. Kokonaisuudessa nuoret olivat kuitenkin siihen melko tyytyväisiä ja kokivat saaneensa tarvittavat tiedot ennen 4H-yrityksen perustamista.

Kaikki haastateltavat nuoret voisivat suositella 4H-yrittäjyyttä myös muille nuorille. Heidän mielestään se on hyvä keino saada itselleen varma kesätyö ja työkokemusta. 4H-yrittäjänä voi myös toimia helposti opiskelujen ohella ja tukea on yhdistyksessä aina tarjolla. Toiminta mahdollistaa oman rahan tienämisen omia mielenkiinnonkohteita hyödyntämällä ja tutustumisen yrittäjänä toimimiseen.

”Todellakin voisin, just siks että saa tehdä sitä mistä tykkää ja tavallaan ite tienata rahaa sen verran mitä tarvii ja tavallaan et käyttää just oikeesti niitä lahjoja mitä silleen on saanu ja sitten ei niinku tarvii olla toisen palloteltavana vaan voi oppii ite tekemällä.” (Nuori 20v).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

6.1 Tulosten analysointi

Haastattelemani nuoret olivat kuulleet toiminnasta joko toiselta 4H-yrittäjältä tai omalta vanhemmaltaan. Vain yksi nuorista oli kuullut toiminnasta 4H-yhdistyksen kautta, mikä mielestäni kertoo siitä, että tieto toiminnasta leviää pääasiassa sattumalta puskaradion välityksellä. Toki myös puskaradio on tehokas markkinoinnin kanava ja alkuperäisen tiedon on joku saanut yhdistyksestä, mutta onko toiminnan markkinoinnissa kuitenkin kehitettävää? Kaikki nuorista olivat myös sitä mieltä, ettei toimintaa tunneta yleisesti tarpeeksi hyvin ja sen pitäisi olla enemmän esillä, ettei kaikille joutuisi aina selittämään mitä 4H-yrittäjäys toiminta on. Eräs poikkeava kommentti liittyi siihen voiko yrittäjiä olla liikaa. Mielestäni tätä ei pidä liikaa murehtia, sillä 4H-yrittäjillä on aina kilpailijoinaan muut yritykset, firmat sekä yksityishenkilöt, jotka tarjoavat samoja palveluita kuin heidän kanssaan. Yksi nuorista toi myös esille, että 4H-yhdistysten toiminnaksi saatetaan helposti mieltää vain lasten kerhotoiminta eikä mitään muuta. Tähän vaikuttaa mielestäni se, kuinka yhdistys markkinoi toimintaansa ulospäin ja vaivautuvatko ihmiset tutustumaan yhdistyksen toimintaan tarkemmin.

Nuoret olivat ryhtyneet 4H-yrittäjiksi pääasiassa työkokemuksen ja kesätyön saamisen takia. Nuoret olivat myös kiinnostuneet ajatuksesta, että voivat tehdä omasta mielenkiinnonkohteestaan itselleen työn, hyödyntää omia henkilökohtaisia taitojaan ja kontrolloida omaa tekemistään. Esimerkiksi kesätöitä hakiessa edellä mainitut asiat eivät aina ole mahdollisia, vaan on yleensä haettava vain kaikkia tarjolla olevia paikkoja, jotta joku työ löytyisi. Kesätyönhakijoita on aina paljon yhtä työpaikkaa kohden, joten harva tulee valituksi. Yksi nuorista kertoikin, että teki omista harrastuksistaan itselleen työn, koska harrastukset vaikuttaisivat töiden saamiseen, sillä niihin liittyviä harjoituksia on useita kertoja viikossa. Tämä on mielestäni todella hyvä esimerkki nuoren omasta aktiivisuudesta ja tavasta saada itselleen töitä perustamalla 4H-yritys.

Useimmat nuorista olivat oppineet yrittäjyyteen liittyvien taitojen, kuten kirjanpidon ja veroasioiden ohella myös vastuullisuutta ja rohkeutta toimia uusissa tilanteissa. Vastauksissa mainittiin lisäksi tekemällä oppiminen ja se, että kantapäänkin kautta voi oppia jotain uutta. Mielestäni nuoret osasivat hyvin tuoda haastatteluissa esille, mitä kaikkea ovat 4H-yrittäjyyden kautta oppineet ja opit olivat monipuolisia eivätkä liittyneet ainoastaan yrittäjyyteen. Vastauksista löytyi myös yhtäläisyyksiä 4H-yrittäjyyden

tavoitteisiin liittyen ja yhdistyksen toimintatapaan vahvasti kuuluva tekemällä oppiminen näkyi mielestäni vastauksien taustalla. Tavoitteissa nimittäin luvataan, että nuori oppii toiminnassa yritteliäisyyttä, vastuuta sekä työelämätaitoja. Voidaan siis todeta, että nämä tavoitteet ovat toteutuneet ainakin haastattelemini nuorten kohdalla ja tekemällä opitaan myös kantapään kautta.

Oppien lisäksi oli hienoa kuulla, että nuorten mielestä 4H-yrittäjäyys tarjoaa heille enemmän hyötyjä kuin huonoja asioita. Suurimmat hyödyt nuorten mielestä olivat työkokemuksen saaminen sekä rohkeuden kasvaminen. Nuoret uskovat, että toiminnan kautta saatu työkokemus vaikuttaa positiivisesti heidän töiden saamiseen tulevaisuudessa ja kokevat sen hyvänä lisänä ansioluettelossa. Muutama nuori kertoikin, että 4H-yrittäjänä työskentelyä on arvostettu, yrityskurssi on pistänyt nuoren ansioluettelosta työnantajan silmään ja palkkatöihinkin on työkokemuksen avulla päästy. Haastatteluissa tuli kuitenkin esille myös se, että tietävätkö kaikki työnantajat mitä 4H-yrittäjäyys on ja jos eivät, miten se silloin nähdään ansioluettelossa. Tämä oli mielestäni hyvä huomio, sillä jos työnantaja ei tiedä toiminnasta, vaivautuuko hän selvittämään tiedon hakijalta tai esimerkiksi netistä. Haluan itse kuitenkin uskoa, että 4H-yrittäjäyys nähdään yhtä arvokkaana työkokemuksena kuin mikä tahansa muu työ.

Verrattuna toiminnasta saatuihin hyötyihin, huonoja puolia nuoret osasivat kertoa vain muutaman. Suurin osa nuorista ei osannut nimetä 4H-yrittäjäydestä yhtään huonoa puolta. Yhdeksi huonoksi puoleksi mainittiin se, että 4H-yrittäjäyys saatetaan joskus mieltää nuoren päätoimiseksi työksi harrastustoiminnan sijaan. Näin ei kuitenkaan ole vaan 4H-yrityksen kautta töitä tehdään yleensä opiskelujen ohella ja myös 4H-yrittäjien tavoitteet toiminnan suhteen vaihtelevat. Osa haluaa tehdä mahdollisimman paljon töitä ja tienata sitä kautta rahaa ja osa taas haluaa tehdä töitä rennommin ja vähemmän. Asiakkaiden löytäminen tuotiin myös esille huonona puolena, koska ihmisille on tarjolla palveluita monen eri tahon kautta. Lisäksi huonot asiakaskokemukset voivat toiminnassa olla mahdollisia, sillä kaikki asiakkaat eivät välttämättä ole nuorelle entuudestaan tuttuja eikä etukäteen voi tietää mitä tuleman pitää. Huonot kokemukset aiheuttavat varauksellisuutta ja epävarmuutta vieraita ihmisiä ja uusia tilanteita kohtaan. Myös epämääräinen työaika koettiin huonoksi puoleksi, sillä jos käytössä on henkilökohtainen puhelin, tiedusteluita asiakkailta voi tulla milloin vain. Tämä aiheuttaa sen, että 4H-yrittäjä voi kokea olevansa töissä periaatteessa koko ajan.

Kaikki haastattelemani nuoret olivat saamani aineiston perusteella tyytyväisiä yhdistykseltä saamaansa ohjaukseen 4H-yrittäjyys toiminnassa. Yksi muista poikkeava kommentti liittyi siihen, ettei yhdistyksen työntekijöihin saanut yhteyttä, silloin kuin yritys haluttiin perustaa. Tämä huono kokemus liittyi kuitenkin vain perustamisvaiheeseen ja sen jälkeen ohjaukseen liittyen ei ole ollut valittamista. Haastattelujen perusteella välittyi myös kuva siitä, että yrittäjät tietävät että ohjausta on saatavilla, vaikka eivät sitä aina tarvitsisi. Oli myös mukava kuulla, että nuorten oma lähipiiri tukee ja auttaa heitä parhaansa mukaan. Nuorten vastaukset kertovat siitä, että yhdistys on onnistunut 4H-yrittäjyyden osalta järjestämään ohjauksen hyvin ja välittämään nuorille tunteen, että heistä ja heidän yrityksensä toiminnasta ollaan aidosti kiinnostuneita. Mielestäni on myös tärkeää, että lähipiiri suhtautuu toimintaan hyväksyvästi ja tarjoaa tukeaan nuorelle. Tämä tekee nuorten yrittäjänä toimimisesta huomattavasti helpompaa verrattuna siihen, jos lähipiiriltä ei saisi minkäänlaista tukea.

Yhdistys halusi opinnäytetyöni avulla selvittää, millaisia jatkosuunnitelmia nuorilla on yrittäjyyden saralla ja voisiko yhdistys tarjota siihen liittyen tukea. Haastatteluista kävi ilmi, että kaikki nuoret ovat miettineet oikeaa yrittäjyyttä ja pitävät sitä yhtenä työllistymisvaihtoehtona tulevaisuudessa. Muutama nuorista myös piti hyvänä ajatuksena sitä, että yhdistys tarjoaisi siihen tukea. Silloin siirtymästä tulisi helpompi ja tukena olisivat valmiiksi tutut ihmiset. Toimintatavaksi ehdotettiin jatkokurssia, jossa voisi syventyä vielä paremmin yrittäjyysmaailmaan. Minulle tuli jollain tapaa yllätyksenä se, että kaikki sanoivat miettineensä myös oikeaa yrittäjyyttä. Yllätyin kuitenkin positiivisesti ja mielestäni on hienoa kuulla, että nuoret pitävät kaikki vaihtoehdot itselleen avoinna.

Kaikki nuoret kertoivat, että voisivat ehdottomasti suositella toimintaa myös muille nuorille ja perustelivat vastauksiaan hyvin omien kokemustensa avulla. Mielestäni tämä kertoo siitä, että nuorten kokemukset 4H-yrittäjyydestä ovat hyviä, jolloin he voivat hyvillä mielin suositella sitä muillekin kohderyhmän nuorille ja samalla markkinoida omalta osaltaan toimintaa. Toiminnan suosittelun lisäksi nuorilla oli kuitenkin muutamia kehittämisideoita yhdistykselle. Selkeimpinä kehittämisideoina nuoret mainitsivat 4H-yrittäjien tapaamiset sekä toiminnan markkinoinnin. Varsinkin näihin asioihin yhdistyksen kannattaa siis tulevaisuudessa kiinnittää huomiota.

6.2 Kehittämisideat

Haastatteleman nuoret toivoivat, että yhdistys järjestäisi enemmän tapaamisia 4H-yrittäjille. Tapaamiset olisivat nuorten mielestä hyvä keino tutustua muihin yhdistyksessä toimiviin yrittäjiin, jakaa toiminnasta saatuja kokemuksia ja luoda yrittäjille hyvää yhteishenkeä. Tapaamisien järjestämiseen liittyy kuitenkin haaste, jonka myös nuoret itse tiedostavat. Haasteena on saada tapaamisiin paikalle yrittäjiä, jotta tapaamisesta saisi tarvittavan hyödyn irti ja niitä olisi kannattavaa järjestää. Nuorilla on 4H-yrittäjyyden lisäksi huolehdittavanaan koulu, harrastukset ja muut velvollisuudet, joten kaikille sopivan ajankohdan löytäminen todella vaikeaa.

Mielestäni yhdistys voisi kuitenkin opinnäytetyöni kautta saatujen tulosten avulla lähestyä nuoria ja selvittää nuorten kiinnostusta tapaamisiin liittyen. Jos kiinnostusta löytyy riittävästi, niin yhdistys voisi sitten miettiä yhdessä nuorten kanssa, kuinka nuoret voisivat nähdä enemmän toisiaan ja samalla ryhmäytyä paremmin. Mielestäni on tärkeää, ettei tapaamisista tehdä liian virallisia vaan niissä olisi mahdollisimman rento ja avoin ilmapiiri. Niitä voisi järjestää myös yhdistyksen toimitilojen ulkopuolella jonkun aktiviteetin merkeissä. Tapaamisten järjestäminen olisi mielestäni hyvä ratkaisu siihen, että nuoria nähtäisiin enemmän ja niiden vapaaehtoisuus mahdollistaisi myös nuorten itsenäisen tekemisen.

Toinen asia mitä nuorten mielestä yhdistyksen pitäisi kehittää, on 4H-yrittäjyyden markkinointi. Nuorten mielestä markkinointiin pitäisi panostaa enemmän ja käydä paikan päällä kertomassa toiminnasta nuorille, esimerkiksi kouluissa. Kouluissa markkinointiin liittyen nuorilta tuli hyvä idea siihen liittyen, että 4H-yrittäjät voisivat käydä kouluilla esittelemässä toimintaa yhdistyksen oman väen sijaan. Mielestäni tämä oli todella hyvä ja toteuttamiskelpoinen ajatus, sillä 4H-yrittäjät voisivat kertoa toiminnasta omien kokemustensa kautta ja toiminnan esittely ei ole silloin myöskään niin virallinen. Kohderyhmän mielipiteeseen voi myös vaikuttaa se, että toiminnasta kertovat nuoret itse eikä esimerkiksi yhdistyksen toiminnanjohtaja. Lisäksi nuoret pohtivat voisiko 4H-yrityskurssia järjestää kouluilla. Tämä on jo nyt mahdollista, sillä kouluilla on mahdollisuus tilata 4H-yhdistyksen kautta 4H-yrittäjyyden kurssipaketti. Ehkä tätäkin vaihtoehtoa pitäisi vain enemmän markkinoida kouluille ja opettajille. Yhdistyksen pitäisi myös mielestäni pyrkiä tasapuolisesti markkinoimaan kaikkea tarjoamaansa toimintaa, jotta ihmiset pystyvät näkemään toiminnan monipuolisuuden.

Jo ennen opinnäytetyön tekemistä olin itse sitä mieltä, että 4H-yrittäjyyttä pitäisi markkinoida sen kohderyhmälle enemmän ja nuorten mielipiteet vain vahvistivat sitä. 4H-yrittäjyys on loistava tapa työllistyä opiskelujen ohella tai saada mieleinen kesätyö itselleen, joten sitä pitäisi ehdottomasti saada tuotua enemmän esille. Nuorisotyön kentällä toimintaa voisi mielestäni markkinoida esimerkiksi etsivässä nuorisotyössä, sillä monet etsivän työn asiakkaat ovat kohderyhmään sopivia nuoria, jotka voivat olla vailla työkokemusta tai ylipäättään sisältöä elämäänsä. Myös käyttöön otettu aktiivimalli pyrkii samaan työttömät nuoret liikkeelle ja työelämään, joten 4H-yrittäjyys tarjoaa mahdollisuuden työtunteihin vakituisen työ- tai koulupaikan etsimisen ohella.

4H-yritystoimintaa voisi mielestäni myös tulevaisuudessa tutkia opinnäytetyössä, koska aihetta ei ole juurikaan tutkittu ja toimintaa pystyy lähestymään erilaisista näkökulmista. Opinnäytetyöni oli yleinen tutkimus 4H-yrittäjyydestä eikä se painottunut mihinkään tiettyyn seikkaan toiminnassa. Mielestäni jatkotutkimuksissa voisikin tarkemmin keskittyä toiminnan kehittämiskohtiin. Työni tulosten pohjalta näitä voisivat olla toiminnan markkinoinnin kehittäminen tai 4H-yrittäjien ryhmäyttäminen. Näihin aiheisiin liittyen voisi keskittyä enemmän toimintatapojen kehittämiseen tai uusien menetelmien testaamiseen käytännön tasolla.

6.3 Opinnäytetyöprosessin arviointi

Mielestäni onnistuin toteuttamaan opinnäytetyöni hyvin, vaikka ajatus opinnäytetyöstä pelotti ja aikatauluni osoittautui tiukaksi. Kun opinnäytetyön aihe saatiin päätettyä yhdessä tilaajan kanssa, prosessi käynnistyi nopeasti. Pääsin keräämään työhöni liittyvää aineistoa, tutustumaan aiheeseen liittyvään teorian tietoon ja aloittamaan työni kirjoittamisen. Mielestäni keräsin 4H-yrittäjiä haastatteleamalla kattavan aineiston, jonka avulla pystyin etsimään vastauksia opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiin. Nuorten antamista vastauksista löytyi paljon yhtäläisyyksiä sekä myös eriäviä mielipiteitä. Onnistuin myös sattumalta saamaan tutkimukseeni eri-ikäisiä 4H-yrittäjiä, jotka olivat toimineet yrittäjinä jo vähintään kaksi vuotta. Sain tehtyä haastattelut muutaman viikon sisään, joten pääsin hyvissä ajoin analysoimaan niistä saatuja vastauksia ja pystyin keskittymään ainoastaan työni kirjoittamiseen. Hyvä aineisto helpotti tuloksien auki kirjoittamista ja kehittämisideoiden tuottamista yhdistykselle.

Haastavinta opinnäytetyössä oli teoriaan tutustuminen ja sen avaaminen sekä liittämisen työni aiheeseen. Työni aloittaminen myös viivästyi muiden asioiden vuoksi, joten lopulta aikataulustani tuli todella tiukka. Tiukka aikataulu kuitenkin samalla motivoi eri tavalla kirjoittamaan työtä eteenpäin ja näkemään vaivaa sen valmistumisen eteen. Jos olisin nyt aloittamassa opinnäytetyöprosessia, varaisin siihen enemmän aikaa. Lisäaika olisi mahdollistanut useampien tutkimusmenetelmien käytön työssäni ja tarkemman perehtymisen teoriaan. Olisin voinut yksilöhaastattelujen lisäksi tehdä kyselyn 4H-yrittäjille ja yrittää järjestää ryhmähaastattelun heille.

LÄHTEET

- Aarnikoivu, Henrietta 2010. Työelämätaidot – menesty ja voi hyvin. Helsinki: Alma Talent Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2015. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusu vuori, Johanna (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusu vuori, Johanna (toim.) 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.
- Ikonen, Risto 2006. Yrittäjyyskasvatus: kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä. Helsinki/Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Jyvässeudun 4H-yhdistys ry 2019. Viitattu 26.2.2019. <https://jyvaskyla.4h.fi/>
- Jyvässeudun 4H-yhdistys ry 2017. Vuosikertomus 2016. Jyväskylä: Jyvässeudun 4H-yhdistys ry.
- Jämsen, Arja & Pyykkönen, Anne 2014. Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry. Viitattu 18.3.2019. <https://www.jelli.fi/assets/files/sites/6/2017/06/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>
- Myllyniemi, Sami (toim.) 2016. Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 25.3.2019. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf
- Nyysönen, Elise 2016. Tervetuloa duuniin!: opas nuoren perehdyttämiseen. Helsinki: Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Viitattu 25.3.2019. https://www.haaga-helia.fi/sites/default/files/Kuvat-ja-liitteet/Palvelut/Julkaisut/perehdytysopas_verkkoon.pdf
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Nuorten osallisuus ja osallistuminen. Viitattu 19.3.2019. <https://minedu.fi/nuorten-osallisuus>
- Paakkunainen, Kari 2007. Alkaisinko yrittäjäksi? Tutkimus nuorten yrittäjyyspoliittisista kirjoituksista ja asenteista. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 11. Viitattu 14.3.2019. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/yritys.pdf>
- Pekkarinen, Elina & Myllyniemi, Sami (toim.) 2017. Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto. Viitattu 25.3.2019. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf
- Penttinen, Pekka & Punamäki, Marika & Ronkainen, Jussi (toim.) 2012. Työelämän nuoret sankarit: Itä-Suomen nuorisopuntari 2012 – teemana työ ja yrittäjyys. Mikkelin Juvenia - nuorisoalan osaamiskeskittymä, Mikkelin ammattikorkeakoulu.
- Rauas, Minna 2014. Pieniä tekoja, suuria asioita: Nuorisotyön eettinen näkökulma. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.3.2019. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/77705/ISBN%20978-952-456-172-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Suomen 4H-liitto 2018. 4H-yrittäjän käsikirja. Helsinki: Suomen 4H-liitto.

Suomen 4H-liitto 2019. Viitattu 26.2.2019. <https://4h.fi/>

Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019. Lapsen osallisuus. Viitattu 19.3.2019.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus#otsikko2>

YES ry. 2019. Viitattu 15.3.2019. <https://yesverkosto.fi/>

LIITTEET

LIITE 1: Haastattelujen kysymysrunko

1. Minkä ikäinen olet?
2. Millaisia töitä olet 4H-yrityksesi kautta tehnyt?
3. Kuinka kauan olet toiminut 4H-yrittäjänä ja mistä kuultit toiminnasta?
4. Mikä sai sinut ryhtymään 4H-yrittäjäksi?
5. Mitä olet toiminnan kautta oppinut?
6. Entä mitä hyötyä toiminnasta on sinulle ollut tai mitä se on sinulle tarjonnut?
7. Onko 4H-yrittäjänä toimimisessa ollut huonoja puolia?
8. Oletko saanut tarvittavaa ohjausta yhdistykseltä?
9. Jos et, niin millaista ohjausta haluaisit saada?
10. Entä oletko saanut lähipiiriltäsi esim. perheeltä tai kavereiltasi tukea? Millaista?
11. Onko oikean yrityksen perustaminen käynyt mielessä? (esim. sitten kun ikäraja 4H-yrittäjänä toimimiseen ylittyy)
12. Jos on, voisiko 4H-yhdistys tarjota siihen tukea? Millaista?
13. Miten toimintaa voisi mielestäsi kehittää? (esim. tapaamiset, jatkokurssit tms.)
14. Voisitko suositella toimintaa muille nuorille? Jos voisit, niin miksi?

LIITE 2: Kolme askelta työelämään – malli

